RÉVAY UTCA 16.

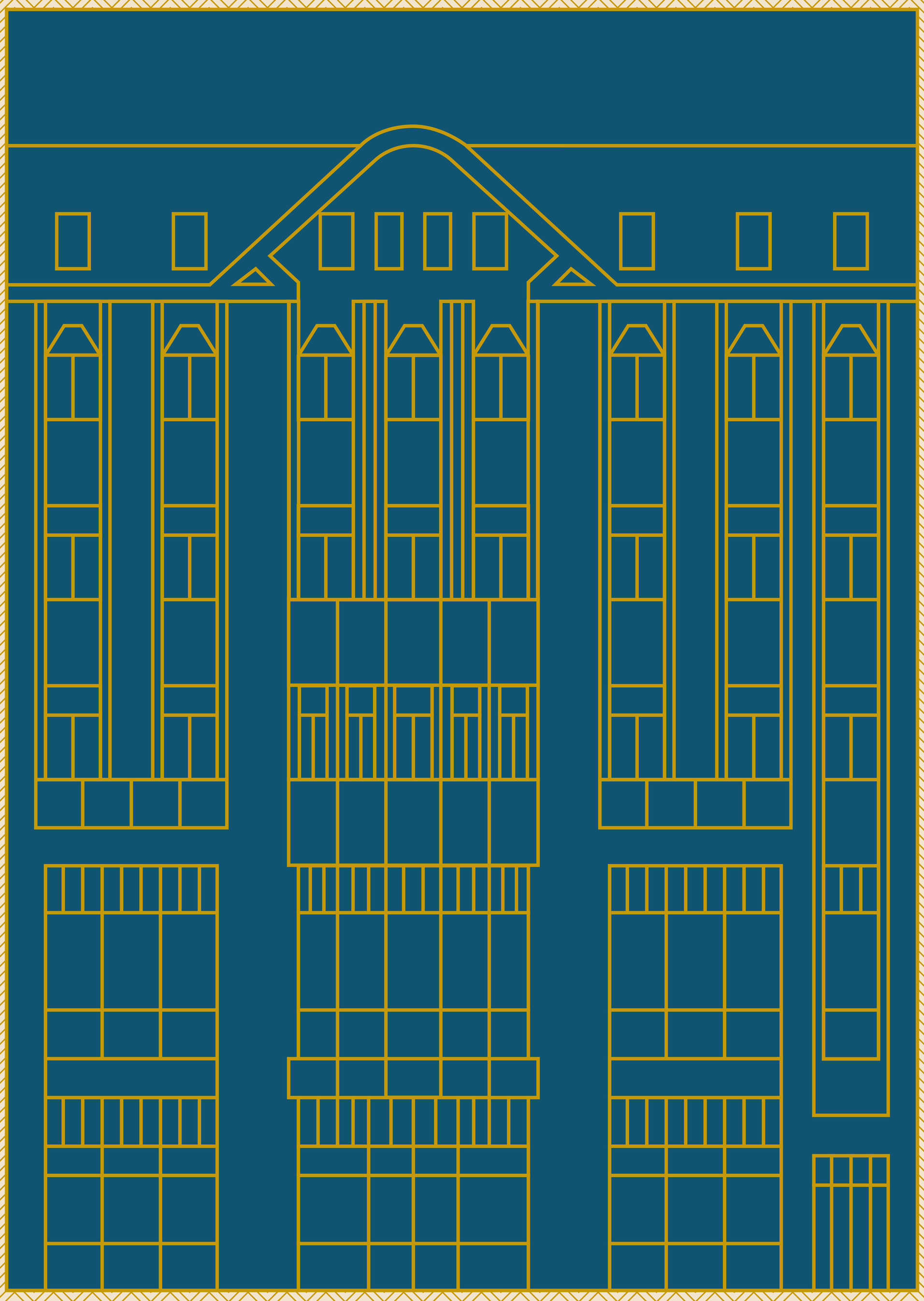

I. A RÉVAY UTCA ÉS A 16-OS SZÁMÚ HÁZ

A Révay utca – az 1880-as évek előtt Rettiggasse (magyarul Retek utca) – a Pest, Buda és Óbuda egyesülése (1873) utáni főváros egyik különleges közterülete volt. Az utca egyik végén a Hild József által tervezett, klasszicista stílusban épült **Bazilika** tárul elénk, amelyet 1851-ben kezdtek el építeni, s bár csak 1905-ben szenteltek fel, de mai formájában már az 1870-es évek végén látható volt az akkori Váci körúton (ma Bajcsy-Zsilinszky út). A Révay utcán végigsétálva az utca közepénél a **18. számú épületre** figyelhetünk fel, amely 1898-ban épült, és a Follies Caprice néven ismert mulató működött benne.

Révay utca 18.

1904 és 1908 között alkalmanként itt tartotta előadásait a magyar színészet történetében jelentős szerepet játszó Thália Társaság. Több pesti színház is kamaraszínházként használta, majd a háború alatt a Vidám Színház működött itt, később, 1951 és 1996 között a **Vidám Színpad,** a főváros egyik legnépszerűbb szórakozóhelye. Legendás alakjának, **Kabos Lászlónak** a Bálint Ház falán látható az emléktáblája.

Az épület 2008 óta a **Centrál Színház** játszóhelye.

A mai Centrál Színház épülete felől már jól látható az utca végén az Ybl Miklós tervei alapján készült, 1884-ben felavatott neoreneszánsz **Operaház,** amely Budapest egyik legfontosabb épülete.

Ebben a környezetben épült fel 1910-ben **szecessziós stílusban a Révay utca 16. számú épület.**

A Révay utca 16. (helyrajzi száma: 29226) 1994 óta a **Bálint Zsidó Közösségi Ház** otthonaként ismert. Az épület már 1910-ben – sőt a ház helyén álló egykori gyárépület kapcsán is – a századelőn nagy ütemben fejlődő magyar ipar és kereskedelem egyik fontos helyszíneként szolgált. A magyarországi kapitalizmus kialakulásában és századeleji gyors fejlődésében kiemelkedő szerepet játszottak az egyre sikeresebben asszimilálódó zsidó nagyiparosok, banktőkések, üzlettulajdonosok.

A Révay utca 16. számú házban található régi épület és telek legkorábbi tulajdonosaként Ádler Móricz és felesége, Bőhm Antónia szerepel, akik 1868-ban az Osztrák–Magyar Monarchia pénznemében 27 500 forintot fizettek érte. 23 év múlva, 1891-ben 94 200 forintért Reich József vásárolta meg a régi épületet. Tőle örökléssel került **Schottola Ernő** és felesége, Löwl Antónia tulajdonába, és ettől kezdve datálható az a mozgalmas időszak, amely a XX. század elejére jellemző – a zsidó kereskedők, iparosok munkájának is köszönhető – gyors ipari és kereskedelmi fejlődéshez köti a ház történetét.

A Schottola kötszer- és vattaüzem levélpapírjának a fejléce

Schottola Ernő már korábban, 1882-ben céget alapított, és néhány kezdetleges géppel több helyszínen gumiáruk készítését kezdte meg, többek között a mai épület helyén álló gyárépületben. Tíz év sem telt el azonban, és Shottola manufaktúrája osztrák kézbe került: 1891 őszén megalakult a **Magyar Ruggyantaárugyár,** a Schottola-cég jogutódja, a Magyar Ruggyanta-árugyár Rt., amely meghonosította Magyarországon a gumicikkek tömeggyártását. Ennek ellenére a Révay utcai épületben továbbra is gumiipari termékek gyártásával foglalkoztak, a *„Schottola Ernő, a ruggyanta- (gumi-) gyártás meghonosítója”* felirat pedig a Schottola kötszer- és vattaüzem levélpapírján a századforduló körül a cég régi dicsőségét hirdette.

Schottola Ernő újsághirdetése, Pesti Napló, 1913

I. A RÉVAY UTCA ÉS A 16-OS SZÁMÚ HÁZ

Glücksthal Gyula 1910. február 9-én 122 ezer koronáért vásárolta meg a régi épületet Schottola Ernő örökösétől.

> Özv. Schottola Ernőné kisk. Schottola Kálmán és Schottola Ernőnek a Révay-u. 16. sz. házuk 122.000 K-ért Glücksthal Gyulára.
>
> *Pesti Hirlap*, 1910. március 12.

Glücksthal Gyula megbízására épült fel a **háromemeletes épület,** amelyet a kor neves építészei, **Román Ernő és Román Miklós** terveztek. Eredeti formáját őrzi a ma látható épület is, bár az 1930-as évek elején özvegy Glückshtal Gyuláné megbízására komoly belső átalakítások történtek, amelyekről fennmaradtak bizonyos dokumentumok.

> **MAGÁNÉPÍTÉSI ENGEDÉLYEK BUDAPESTEN.**
>
> A fő- és székváros magánépítési albizottsága ma, deczember 27-én tartott ülésén (elnök *Kun* Gyula, előadó *Haris* Sándor) a következő ügyek nyertek elintézést.
>
> *Nagyobb és kisebb épitkezések:*
>
> Balassa Zsigmond VIII. József-u. 6051. hrsz. háromem. ház. Glück Károly és Tsa V. Logodi-u. 1901. hrsz. háromem. ház. Brüll testv. VIII. Szerdahelyi-u. 6425. hrsz. négyem. ház. Glücksthal Gyula VI. Révay-u. 16. háromem. ház. Bergl József I. Fehérvári-ut 35. háromem. ház.
>
> *Épitő Ipar*, 1910. január 2.

A **Tanácsköztársaság** idején az épület tulajdoni lapján érdekes bejegyzést láthatunk 1919. március 29-i dátummal: *„…a Forradalmi Kormányzótanács X. sz. rendelete alapján a Révay utca 16. számú épület közszerzemény címén bekebeleztetett”.* Az idézett rendelet szerint „minden lakóház a hozzátartozó beltelekkel, valamint a ház tartozékaival együtt a Magyarországi Tanácsköztársaság tulajdona”, azaz **köztulajdonba került.** Így azok a tulajdonosok, akik eddig saját házukban laktak, ezentúl kötelesek voltak érte lakbért fizetni, amelyet a pénzügyi népbiztos által kijelölt pénzintézet szedett be. A rendelkezés alig négy hónapig volt életben – az augusztus elején megalakult Peidl-kormány egyik első intézkedésében elrendelte a lakóházak visszaadását a tulajdonosoknak, valamint megszüntette a lakbérrendeletet. (Később, 1952-ben államosították hasonló módon a lakóházakat úgy, hogy a tulajdonosok bérlőkként megtarthatták azt a lakást, amelyben éltek.)

A Budapest Főváros Levéltárában megtalálható dokumentumok szerint **Glücksthal Gyuláné** 1934 májusában **nagyszabású átalakításokat** végeztetett a cég földszinti és félemeleti üzleti és raktereiben. Ezek a helyiségek ekkor nyerték azt a reprezentatív külsőt, amelynek maradványait a mai Bálint Ház helyiségeiben még itt-ott láthatjuk. Az átalakítást a kor egyik leghíresebb építőipari cége, a **Sorg Antal Rt**. végezte, a legkorszerűbb anyagokból és technikával, igaz, bauxitbetonból, amelyet akkor nagyon korszerűnek hittek, csak később derültek ki e technológia hiányosságai. A beépített hatalmas üvegfelületek, az átriumos, galériás megoldás, a utcai homlokzat átalakítása mind a terv míves, modern, reprezentatív megvalósítására utalnak.

Bár az átalakítás egyes dokumentumai fennmaradtak, de hiányosan. Bizonyos tervrajzok és a költségvetést megalapozó számítások megvannak, de a látványtervek, a pontos alaprajzok, illetve maga a költségvetés elveszett. Ugyanakkor látszik, hogy nagyszabású beruházásról van szó, amely mintegy **800 m² területen, két szinten** zajlott.

> **Glücksthal és Weil Magyar Szőrmefestő- és Kikészítőgyár Rt.** (Ezelőtt: Magyar Szőrmefestő- és Kikészítő Rt.) V., Erzsébet-tér 8. *Alakult:* 1916. — Az Angol-Magyar Bank Rt. érdekkörehez tartozik. — *Telefonszám:* 81-7-03. *Sürgönycím:* Rauhag. — **Igazgatósági tagok:** Glücksthal Lajos (elnök), dr. Glücksthal Samu, Weil Mór (vezérigazgató), dr. Görgey István. — **Ügyvezetőség:** *Vezérigazgató:* Weil Mór. *Cégvezetők:* Gerő Emil, Weil Pál, Weil László. — **Felügyelőbizottsági tagok:** Kálmán Sándor, dr. Kallós Nándor, Schönfeld Nándor.
>
> **Alaptőke:** 400,000 pengő, mely 10,000 drb 40 pengő névértékű részvényre oszlik. — Eredetileg az alaptőke 3.600,000 korona volt. Felemelték 1920-ban 5.000,000 koronára, 1921-ben 10.000,000 koronára, 1922-ben 30.000,000 koronára, 1923-ban 100.000,000 koronára. A felértékeléssel kapcsolatban az alaptőkét, mely 250,000 drb részvényből állott, 400,000 pengőben állapították meg és a részvényeket 25;1 arányban vonták össze.
>
> *Gyártelep:* Budapest, VI., Szent László-út 158. — *Utolsó rendes közgyűlés:* 1932 december 31-én.
>
> **MÉRLEGSZÁMLA 1931 dec. 31.: Vagyon:** Készpénzkészlet: 17,423. — Adósok: 1.175,958. — Árukészlet: 444,664. — Ingatlanok, gépek és berendezések: 332,734. — Egyenleg: Veszteség: 9974. — Összesen: 1.980,754 pengő.
>
> **Teher:** Részvénytőke: 400,000. — Tőketartalék: 80,000. — Rendes tartalék: 8808. — Értékcsökk. tart. 8135. — Hitelezők: 1.477,311. — Osztalékhátralék: 6500. — Összesen: 1.980,754 pengő.
>
> **Glücksthal Gyula Rt.** (Ezelőtt: Confectio Ipari és Kereskedelmi Rt.) *Konfekciióüzem és központi iroda:* VI., Révai-utca 16. *Alakult:* 1880. — *Telefonszámok:* 24-5-46, 25-4-76. — *Posztóosztály:* V., Deák Ferenc-utca 16. — *Telefonszám:* 82-1-84. *Sürgönycím:* Glücksag. — **Igazgatósági tagok:** Glücksthal Lajos (vezérigazgató), dr. Glücksthal Samu (elnök), dr. Párkány Frigyes. — **Ügyvezetőség:** *Vezérigazgató:* Glücksthal Lajos. *Igazgató:* Szegő Károly. *Cégvezetők:* Kálmán Emma és Walles Mórné. *Főkönyvelő:* Herzog Pál. — **Felügyelőbizottsági tagok:** Kálmán Sándor. Szüsz Félix. dr. László József.

A két legfontosabb Glücksthal-cég leírása
a Gazdasági, pénzügyi és tőzsdei kompasz, 1933–1934/3–4. kötetében

A kivitelezést megvalósító Sorg Rt. a háborúra készülő és a **háború** alatti Magyarország egyik reprezentatív nagyvállalkozása volt. A megalapításakor még kisvállalat Sorg az 1920-as évek végétől – nem utolsósorban a **honvédelmi megrendeléseknek köszönhetően** – a középvállalatok sorába lépett, majd a második világháború alatt mint **hadiüzem** az ország legnagyobb építőipari vállalkozásává, nagyvállalattá vált. 1939 és 1951 között több mint 50 nagyberuházást, főként laktanyákat, hadigazdálkodáshoz szükséges épületeket, de nagy bérházakat, nagypolgári villákat, katonai repülőtereket, lakóházakat is építtettek.

A háborút követően, 1946 tavaszán a Budapesti Népbíróságon **háborús és népellenes büntettek** vádjával eljárást indítottak a Sorg Rt. három vezetője (id. Sorg Antal, ifj. Sorg Antal, Sorg Jenő) ellen. A két fiú ekkor már **Svájcba menekült** a felelősségre vonás elől, majd mindketten Argentínában telepedtek le, és ott éltek az 1970-es évek végéig. A cégalapító, Sorg Antal 1948-ban meghalt.

Az 1945 folyamán indított **nyomozás** során készített rendőrségi jelentések és a tanúvallomások alaposan feltárták a cég 1930-as és 1940-es években folytatott pénzügyi manővereit, az építkezéseken alkalmazott **munkaszolgálatosokkal** való bánásmód körülményeit, de elmarasztaló ítélet végül nem született. A bíróság a cég hadiüzemi tevékenységéből származó bevételeit 250–300 millió pengőre becsülte. A védelem zsidó tanúkat is beidézett, akiket vallomásaik szerint a cég bújtatott, és így **megmentette az életüket.** A feljelentők állításai nem nyertek bizonyítást. Így a cég a háború után felépíthette az új Honvédelmi Minisztérium épületét, amely ma is áll a Balaton utcában.

II. A HÁZ EGYKORI LAKÓI

Glücksthal Gyula, a ház építtetője már korábban is fontos szerepet játszott Budapest kereskedelmi életében, jónevű konfekcióüzeme és kereskedése volt a mai Erzsébet téren, amelyet – igaz, csak egy fotó háttéreként – Klösz György is megörökített.

Nagymama és unokája
a Glücksthal kereskedés előtt az Erzsébet téren

A **neves felvidéki zsidó család**ból származó Glücksthal gyermekek (Gyula, Samu és Albert) fontos személyiségei lettek a budapesti kereskedelmi és politikai életnek. Az építtető édesapja, Simon is jelentős közéleti személyiség volt: a tekintélyes turócszentmártoni kereskedő éveken át volt megyebizottsági tag, valamint az izraelita hitközség elnöke. A közéletben önzetlen szereplése és jótékonysága révén Turócszentmárton egyik legtiszteltebb polgáraként 1907-ben hunyt el.

Az *Egyenlőség* című lapban Glücksthal Gyula (1856–1913) **korai halálának híre** 1913. február 9-én jelent meg, nem sokkal a Révay utcai épület elkészülte után. Glückstahlt így méltatják a nekrológban:

„A magyar kereskedő világnak egyik szimpathikus és szerte tisztelt tagja, Glücksthal Gyula nagykereskedő hosszas szenvedés után e héten 57 éves korban elhunyt. Selmecbányáról jött fel ezelőtt tizenhat évvel Budapestre, és itt szőrme- és női konfekció-üzletet nyitott, melyet saját házában haláláig a legnagyobb szorgalommal vezetett. Alkalmazottaival szemben mindig jóságos főnök volt, úgy, hogy azok valósággal bálványozták. Emberbaráti téren sok jót tett, készséges támogatója volt minden jótékony mozgalomnak. Vallásos életet élt. Halálát a szegényeken kívül özvegye és négy gyermeke és egy unokája siratja, egyetlen fia, Glücksthal Lajos, ki az üzletet szakértelemmel vezeti, továbbá veje, Martos Ignác, a Textilipar R. T. igazgatója és öccse, Glücksthal Samu dr., budapesti tekintélyes ügyvéd. Temetése a fővárosi kereskedővilágnak, valamint a közélet sok kitűnőségének jelenlétében ment végbe. Hevesi Simon dr. rabbi a ravatalnál szívhez szólóan búcsúztatta.”

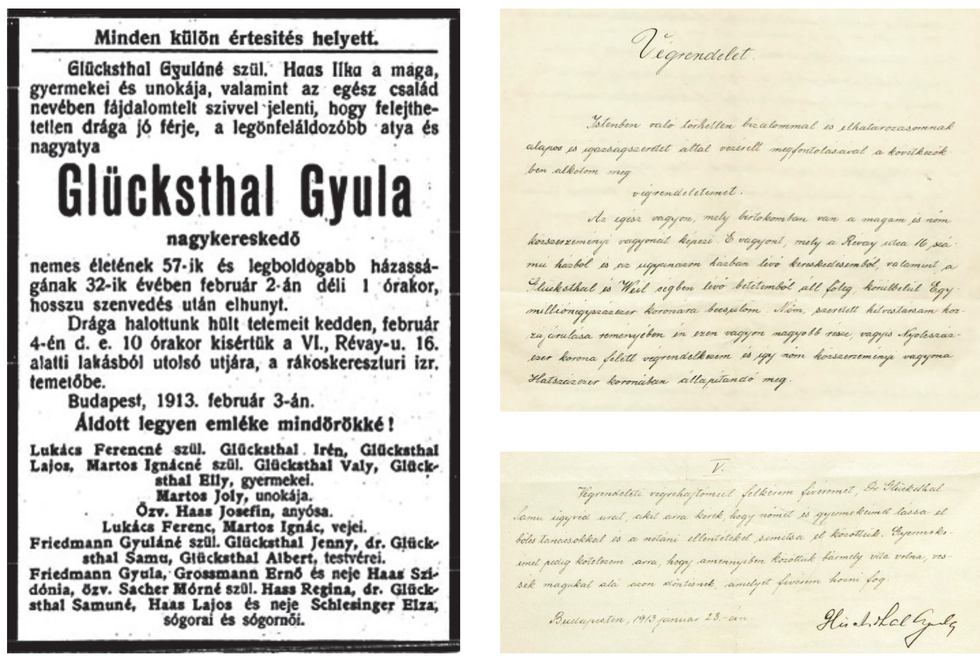

Minden külön értesítés helyett.

Glücksthal Gyuláné szül. Haas Líka a maga, gyermekei és unokája, valamint az egész család nevében fájdalomtelt szivvel jelenti, hogy felejthetetlen drága jó férje, a legönfeláldozóbb atya és nagyatya

Glücksthal Gyula

nagykereskedő

nemes életének 57-ik és legboldogabb házasságának 32-ik évében február 2-án déli 1 órakor, hosszu szenvedés után elhunyt.

Drága halottunk hült tetemeit kedden, február 4-én d. e. 10 órakor kisértük a VI., Révay-u. 16. alatti lakásból utolsó utjára, a rákoskereszturi izr. temetőbe.

Budapest, 1913. február 3-án.

Áldott legyen emléke mindörökké!

Lukács Ferencné szül. Glücksthal Irén, Glücksthal Lajos, Martos Ignácné szül. Glücksthal Valy, Glücksthal Elly, gyermekei.
Martos Joly, unokája.
Özv. Haas Josefin, anyósa.
Lukács Ferenc, Martos Ignác, vejei.
Friedmann Gyuláné szül. Glücksthal Jenny, dr. Glücksthal Samu, Glücksthal Albert, testvérei.
Friedmann Gyula, Grossmann Ernő és neje Haas Szidónia, özv. Sacher Mórné szül. Haas Regina, dr. Glücksthal Samuné, Haas Lajos és neje Schlesinger Elza, sógorai és sógornői.

Végrendelet

Teljében való tökéletes tudatommal és elhatározásomnak alapos és igazságszeretet által vezetett megfontolásaival a következőkben adom meg

végrendeletemet.

Az egész vagyon, mely birtokomban van a magam és nőm közszerzeményi vagyonát képezi. E vagyont, mely a Révay utca 16. számú házból és az ugyanazon házban levő kereskedésemből, valamint a Glücksthal és Weil cégben levő részemből áll folyó kamatokat is egy millionnégyszázezer koronára becsülem. Nőm, szeretett hitvestársam közös óvatossa reményében és szen vagyon nagyobb része, vagyis Nyolcszázezer korona felett végrendelkezem és igy nőm közszerzeményi vagyona Hatszázezer koronában állapítandó meg.

V.

Végrendeletemet végrehajtómul felkérem fivérem, Dr. Glücksthal Samu ügyvéd urat, akit arra kérek, hogy nőmet és gyermekeimet lássa el bőséges tanácsokkal és a nőtlenek ellátásáról szintúgy el kívánok. Gyermekeimet pedig kötelezem arra, hogy amennyiben kiszőtlek fármely vita volna, vessék magukat alá azon döntésnek, amelyet fivérem hozni fog.

Budapesten, 1913 januar 23-án.

Glücksthal Gyula

Glücksthal Gyula halálhíre,
valamint a végrendelet bevezető és befejező része

A Glückshtal cég viszonylag fiatalon elhunyt tulajdonosa – a Budapest Főváros Levéltárában megtalálható – **végrendelet**ében családja számára pontosan tisztázta vagyona és a vállalkozása jövőjét. Glücksthal a **Révay utcai épület**et és a Glücksthal–Weil cégben levő tulajdonrészét összesen mintegy egymillió-négyszázezer koronára becsülte. Ebből hatszázezer korona feleségét illette, és nyolcszázezer korona felett az örökhagyó rendelkezhetett a következők szerint: négy gyermeke (Lajos, Irén, Valéria, Elly) nagyobb összegeket és önálló lakást kapjon a Révay utca 16.-ban (a végrendelet négy gyermeket említ, de a Glücksthal családban valójában volt egy ötödik gyermek is, Margit, aki 21 éves korában, 1907-ben meghalt). A Glücksthal–Weil cégben levő tulajdonrész fiára, Lajosra szálljon, őt jegyezzék be tulajdonosként, de a cég jövedelméből felesége és gyermekei is részesedjenek. A végrendelet végrehajtójául fivérét, Glücksthal Samut jelölte ki.

A végrendelet végrehajtója valószínűleg a család leghíresebb, legnagyobb karriert befutó személyisége. **Glücksthal Samu** (1864–1937) – aki nyolc évvel volt fiatalabb Gyulánál – élete és pályafutása jól reprezentálja az asszimilálódó zsidó nagypolgárok fontos szerepét a századfordulós ország gazdasági, politikai és kulturális életében. Mindhárom területen kiemelkedő, a modernitást, a fejlődést szolgáló életút az övé. 73 évesen halt meg, 1937-ben. Glücksthal Samu eredeti foglalkozása ügyvéd volt, de mint a Felsőház tagja **komoly politikai szereplő**nek számított, és aktívan részt vett az pesti izraelita hitközség életében, jótékonysági akciók szervezésében.

dr. Glücksthal Samu

II. A HÁZ EGYKORI LAKÓI

Az Esti Kurír 1928. március 14-i száma szöveghűen beszámol Glücksthal Samu Teleki Pálhoz intézett interpellációjáról, amely a **numerus clausus-törvény** enyhítéséről szóló parlamenti vitában hangzott el. Teleki Pál ekkor már túl volt első miniszterelnökségének időszakán, amelynek során elfogadták és bevezették a törvényt, a zsidók továbbtanulását súlyosan diszkrimináló intézkedéseket. Érdemes Glücksthal Samu felszólalásának két kis részletét szó szerint is idézni, mert sokat hozzátesz ahhoz, hogy több mint 80 év távlatából megfelelően becsülni tudjuk ennek a felvilágosult politikusnak az értékét, nagyságát.

„Teleki Pál gróf a zsidóknak azt a szemrehányást tette, hogy miért vállalják, hogy őket a régi törvény fajnak minősíti. A magyar törvénytár nem antropológia. Tudományos szempontból eszközölhetnek rajta vérvizsgálatot, és ha megállapítják, hogy a sémi vagy a szittya fajhoz tartozom, az nem fog bántani. Bánt és keserít azonban az a negatívum, hogy idegen fajhoz való tartozóság megállapításában a magyar fajhoz való tartozásomat vonják kétségbe. A magyar fajhoz való tartozásom azon alapszik, hogy a magyar nemzeti géniuszba kapcsolódom bele, és minden gondolatom és munkám a magyar nemzeti munka egyetemességének szól. Magyar voltomnak élek és magyar voltommal halok. És a gróf úr még kérdi, miért fáj magyarfajiságom megtagadása. Ezért harcoltunk a régi numerus clausus-törvény ellen.

Teleki gróf azt a szemrehányást is teszi, hogy mi nem asszimilálódunk. Nem tudom, hogy mit ért a gróf úr e fogalom alatt, de azt tudom, hogy nem mi csinálunk kaszinókat, ahonnan a más vallásúakat kizárják. Az asszimiláció munkáját nem a gyengébbnek kell megkezdeni, hanem az erősebb elemeknek, a vezető társadalmi osztályoknak.”

Glücksthal Samu most **Teleki Pál** felé fordul és így folytatja:

„Próbálja meg a gróf úr a felekezetek közötti válaszfalakat ledönteni, próbáljon agitálni amellett, hogy a gyűlölködés a zsidók ellen megszűnjön. Próbálja az ifjúságot felvilágosítani arról, hogy igazságtalan a harc, amelyet a zsidó kollégáik ellen folytatnak. És ha erre is azt a választ fogja kapni a zsidóság részéről, hogy ezt az irányzatot a zsidóság nem követi, akkor jogos lesz a szemrehányás. hogy a zsidóság nem asszimilálódik.”

Halálhíréről, **temetés**éről szinte minden fontosabb sajtóorgánum beszámolt. A végső tisztességet a Dohány utcai zsinagóga udvarán, a Hősök Templománál adták meg számára. A gyászszertartást a templomi énekkar és Lineczky Bernát főkántor zsoltáréneke nyitotta meg, majd Hevesi Simon vezető főrabbi és Dési Géza, a Pesti Izraelita Szentegylet alelnöke mondott gyászbeszédet.

A Révay utca 16. számú házban – a Glücksthal cég irodáin, raktárain és üzletén kívül – az 1941-es népszámlálás adatai szerint **négy reprezentatív polgári lakás** és két kisebb – házfelügyelői, gondnoki – lakás volt. Glücksthal Gyula a már említett 1913-as végrendeletében meghagyta, hogy a házban **valamennyi gyermekének önálló lakása legyen,** és ezért lakbért ne fizessenek. Ez meg is valósult olyan formában, hogy Lajos fia, akire a cég irányítását hagyta, édesanyjával lakott az épület legnagyobb lakásában az első emeleten, ahol 1911-től haláláig Glücksthal Gyula is élt. Elly lánya felette, a második emeleten élt 1923-tól férjével, a jó nevű ügyvéddel és nagybirtokossal, Kallós Nándorral, aki az 1941-es összeírás idején éppen nem tartózkodott otthon (valószínűleg munkaszolgálatos volt), valamint lányával. A harmadik emeleten két lakás volt, az egyikben 1926-tól Glücksthal Valéria élt férjével, a cég egyik igazgatójával, aki 1941 végén meghalt. A másikban 1937-től Aschner Henrik, a Glücksthal művek üzemvezetője lakott feleségével és lányával. A negyedik gyermek, Irén, aki 1924-től a híres szobrászművész, **Telcs Ede** felesége volt, ekkor a művész lakásában és műtermében lakott, az Alkotás utca 41. számú házban (ez az épület ma már nem áll).

Telcs Ede szobrászművész
és áttetsző szobra feleségéről, Glücksthal Irénről

A háború alatt a Révay utca 16. számú házat **csillagos ház**nak jelölték ki, hiszen – mint az a korábbiakból már kiderült – lakóinak többsége zsidó volt.

Közvetlenül a háború után, alig több mint egy hónappal a főváros felszabadulása után, 1945 márciusában ismét **népösszeírás** volt Budapesten, részben a háborús károk felmérése miatt. Az összeírás alkalmas arra is, hogy megtudjuk, ki és hogyan vészelte át a vészkorszakot Budapesten. Természetesen ezek csak közvetett információk, hiszen lehetséges, hogy valaki időközben máshová költözött, és túlélte a holokausztot. Az itt élő Glücksthal család – a beházasodókat is figyelembe véve – nagyobb része **túlélte a háborút,** de a tragédiák őket sem kerülték el. Telcs Ede, aki feleségével 1944 decemberében az első emeleti lakásba költözött, önéletrajzában leírja, hogy 1944 elején Glücksthal Valéria lakásában – a házmester hamis feljelentése alapján – házkutatást tartottak, s bár semmilyen bizonyítékot nem találtak, mégis letartóztatták. Ekkor Lajos húga védelmére kelt, de így őt is letartóztatták, később **deportálták** őket, s egyikük sem tért haza. Elly férje, Kallós Nándor is eltűnt, akit felesége még 1946-ban is újsághirdetésben keresett. Nincs nyoma annak, hogy megtalálta volna.

JELENTKEZZENEK
költségmegtérítéssel azok,
akik férjemmel
dr Kallós Nándorral
1945 októberében amerikai megszállás alatt
együtt voltak.
Sürgős értesítést kérek
dr. Kallós Nándorné, VI, Révay-utca 16. II. 3.

A háború, a vészkorszak, az államosítás, a kialakuló új rend véget vetett a Glücksthal család magyarországi virágzásának. Mint láttuk, a házban élők közül hárman a vészkorszak áldozatai lettek, többen már korábban meghaltak. Irén 1956-ban Telcs Ede előző házasságából származó fiához emigrált Angliába, de még abban az évben meghalt. Elly 1988-ban, 89 évesen halt meg Budapesten. Édesanyjuk valószínűleg túlélte a háborút.

A Révay utca 16. történetének – amely sok szempontból tükrözi a XX. század első felének magyar történelmét is – egy meghatározó fejezete ért ekkor véget.

II. A HÁZ EGYKORI LAKÓI

1941. JANUÁR

IV. EMELET
(1 SZOBA, KONYHA)

Szabó Sándor segédházfelügyelő,
és felesége: **Boros Ilona**

III. EMELET 5.
(2 SZOBA, CSELÉDSZOBA, FÜRDŐSZOBA, WC)

Aschner Henrik üzemvezető, kalkulátor (1908–1973)
felesége: **Aschner Henrikné Frisch Adél** (1908–1986)
és fia: **Aschner Gábor** (1937–2009)

III. EMELET 4.
(4 SZOBA, CSELÉDSZOBA, FÜRDŐSZOBA, WC)

Bognár Béla rt. igazgató (1883–1941 vége)
és felesége: **Glücksthal Valéria** (1894–1944)

II. EMELET 2-3.
(4 SZOBA, CSELÉDSZOBA, FÜRDŐSZOBA, WC)

dr. Kallós Nándorné Glücksthal Elly (1899–1988),
férje: **dr. Kallós Nándor** ügyvéd
és lánya: **Kallós Annie**

I. EMELET 1.
(5 SZOBA, HALL, CSELÉDSZOBA, KONYHA, DUPLA KOMFORT)

Glücksthal Gyuláné Haas Ilona (1864–?)
Glücksthal Lajos (1896–1944)

FÉLEMELET
(1 SZOBA, CSELÉDSZOBA, KONYHA, WC)

Csizmadia Antal liftkezelő, házfelügyelő
és **felesége**

FÖLDSZINT
800 M2 ÜZLET, RAKTÁR, 7 IRODA,
6 WC-MOSDÓHELYISÉG, 3 TELEFONÁLLOMÁS,
14 000 PENGŐS ÉVI ESZMEI LAKBÉR

Glücksthal Gyula
Konfekció és Ipari Kereskedelmi Rt.

(napjainkban itt helyezkednek el a mai Bálint-ház
termei, irodái, közösségi terei)

1945. MÁRCIUS

IV. EMELET
(1 SZOBA, KONYHA)

Özv. Szabó Sándorné Boros Ilona

III. EMELET 5.
(2 SZOBA, CSELÉDSZOBA, FÜRDŐSZOBA, WC)

Aschner Henrik üzemvezető, kalkulátor (1908–1973)
felesége: **Aschner Henrikné Frisch Adél** (1908–1986)
és fia: **Aschner Gábor** (1937–2009)

III. EMELET 4.
(4 SZOBA, CSELÉDSZOBA, FÜRDŐSZOBA, WC)

dr. Kallós Nándorné Glücksthal Elly,
lánya: **Kallós Anni** (társbérlő)
és **Singer Andor** (társbérlő)

II. EMELET 2-3.
(4 SZOBA, CSELÉDSZOBA, FÜRDŐSZOBA, WC)

Rockenstein György,
felesége: **Kallós Zsuzsa**
és lányuk: **Rockenstein Edit**

I. EMELET 1.
(5 SZOBA, HALL, CSELÉDSZOBA, KONYHA, DUPLA KOMFORT)

Telcs Ede szobrászművész (1872–1948)
és felesége: **Glücksthal Irén** (1892–1956)
(1944. decemberben költöztek ide)

FÉLEMELET
(1 SZOBA, CSELÉDSZOBA, KONYHA, WC)

Csizmadia Antal liftkezelő, házfelügyelő
és **felesége**

FÖLDSZINT
800 M2 ÜZLET, RAKTÁR, 7 IRODA,
6 WC-MOSDÓHELYISÉG, 3 TELEFONÁLLOMÁS,
14 000 PENGŐS ÉVI ESZMEI LAKBÉR

Glücksthal Gyula
Konfekció és Ipari Kereskedelmi Rt.

(napjainkban itt helyezkednek el a mai Bálint-ház
termei, irodái, közösségi terei)

III. AZ ÉPÍTÉSZEK: A ROMÁN FIVÉREK

Az épület a neves építészpáros, a Román fivérek, **Román Miklós** (1878–1945) és **Román Ernő** (1883–1959) tervei alapján készült 1910-ben.

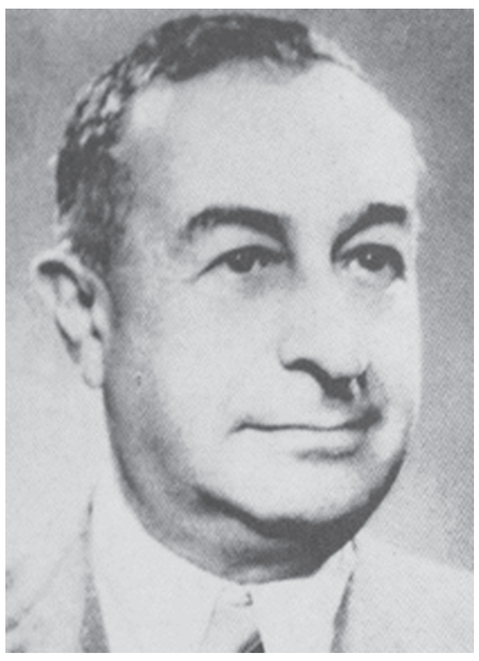

Román Miklós és Román Ernő

A testvérek száznál is több reprezentatív budapesti villa, bérház és számos ipari üzem tervezői, működésük kiterjedt az ország több településére. Édesapjuk, Rennberger Adolf posztókereskedő volt, az 1900-as évek elején magyarosította nevét Románra. Az idősebb fivér, Miklós, a műegyetem elvégzését követően állami ösztöndíjjal Olaszországban, Franciaországban és Németországban járt tanulmányúton, majd 1903-ban nyitott irodát Budapesten. Eleinte a neves építészekkel, **Málnai Bélával, Lajta Bélával** tervez épületeket, majd 1905-ben társult a nála négy évvel fitalabb öccsével, Ernővel. Közös munkáik eredményeként nagypolgári villák (a Thököly úton, a Logodi utcában, a Bíró utcában) és reprezentatív lakóházak, bérpaloták vagy éppen pesti nagy bérházak épültek (a Síp, az Irányi, a Visegrádi, a Falk Miksa, a Reáltanoda, az Október 6. és az Aranykéz utcában stb.).

1906 és 1926 között közel **száz bérházat,** illetve ezen felül számos családi házat, villát, illetve ipari üzemeket, gyárakat, transzformátorházakat, sőt **zsinagógákat** terveztek.

A testvérek együttműködése **húsz évig** tartott, majd 1926-ban szakmai útjaik különváltak. Miklós ezután tervezett épületei a modernizmus jegyében születtek, Ernő lakóházai, középületei pedig az art déco stílusában.

„Hatalmas szakmai tudásuk és egyedi, más építészektől megkülönböztethető ízlésviláguk – a szecessziós, art décóba hajló korszakuk után – elsősorban a már-már funkcionalizmusba hajló, visszafogott modernizmusban teljesedtek ki, amelynek »románossága«, hogy a szecesszióval elegyedő geometrizáló díszítések mindvégig részei maradtak épületeiknek. Egyediségük lényege, hogy egyetlen stílusnak, építészeti irányzatnak sem lettek kritikátlan követői, csupán az időtálló szépség rabszolgáiként építették a szebbnél szebb, általuk tervezett épületeket, házakat, otthonokat.” (B. Ferenc Attila visszaemlékezése)

Román Milkós **a nyilasok áldozata lett** 1945-ben. Ernő a háború után is folytatta munkáját, 1959-ben halt meg.

Ma alig akad olyan reprezentatív része a főváros II., V., VI, VII, XII., XIV. kerületének, ahol ne találkoznánk a testvépár együtt vagy különkülön tervezett épületeivel.

FORRÁSOK

KÖNYVEK, TANULMÁNYOK CIKKEK

B. Ferenc Attila: *Egy méltatlanul elfeledett építész testvérpár: A Román-fivérek*. 2019. november 11. https://zsurpubi.hu/cikk/9330-egy-meltatlanul-elfeledett-epitesz-testverpar-a-roman-fiverek/.

Fehér Csaba: *A Sorg-féle építőipari cég mint hadiüzem*. Fons, Forráskutatás és Történeti Segédtudományok, 2018, 25. évf. 3. sz.

Gottdank Tibor: *A magyar zsidó építőművészek öröksége*. K. u. K., Budapest, 2018.

Pap János: *Schottolától a Taurusig*. Figyelő, 1983. november 10.

Pécsi Vera–Pető Iván: *A Magyar gumiipar története*. Taurus Gumiipari Vállalat, Budapest, 1983.

Telcs Ede: *…Éltem és művész voltam. Telcs Ede visszaemlékezései és útinaplói*. Türr István Múzeum, Baja, 2011.

KÖZLEMÉNYEK

Az Ujság, 1909. december 28.

Építő Ipar, 1910. január 2.

Vállalkozók és Iparosok Lapja, 1910. március 12.

Glüchsthal Samu a parlamentben a Numerus clausus ellen interpellál Teleki Pálhoz. *Esti Kurír,* 1928. március 15.

Glücksthal Gyula temetése. *Egyenlőség* (zsidó hetilap), 1913. február 9.

Magyar Kereskedők Lapja, 1921. március 24.

Glücksthal Samu temetése. *Magyar Országos Tudósító,* 1937. október 11.

DOKUMENTUMOK

A ház telekkönyve:
https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Telekkonyv/12307/view/?pg=2&bbox=324%2C-3919%2C2599%2C-2704

A ház helyrajzi számának változásai:
https://archives.hungaricana.hu/hu/budapest/HelyrajziSzam/29226/

Az 1941. évi népszámlálás és az 1945. évi népösszeírás – a Révay utca 16. számú házra vonatkozó – kérdőívei. (1941: 7 kérdőív; 1945: 7 kérdőív)

Glücksthal Gyula végrendelete, 1913. január:
https://archives.hungaricana.hu/hu/lear/Vegrendeletek/20471/view/?pg=3&bbox=-1723%2C-3889%2C4714%2C-451

A BFL dokumentumai Özv. Glücksthal Gyuláné által megrendelt átalakításokról 1934-ben (a Külkertechnikumtól digitálisan kapott dokumentumok).

III. AZ ÉPÍTÉSZEK: A ROMÁN FIVÉREK

A ROMÁN FIVÉREK NÉHÁNY JELLEGZETES ÉPÜLETE

A SZEDŐ-HÁZ
BUDAPEST VI. KERÜLET, HAJÓS UTCA 32.

LAKÓHÁZ
BUDAPEST V. KERÜLET, FALK MIKSA UTCA 24-26.

LAKÓHÁZ
BUDAPEST V. KERÜLET, ARANYKÉZ UTCA 2.

VILLA
BUDAPEST XIV. KERÜLET, THÖKÖLY ÚT 57/A

AZ ASZÓDI ZSINAGÓGA
(A HÁBORÚ ALATT BOMBATALÁLAT ÉRTE,
1950-BEN ELBONTOTTÁK)

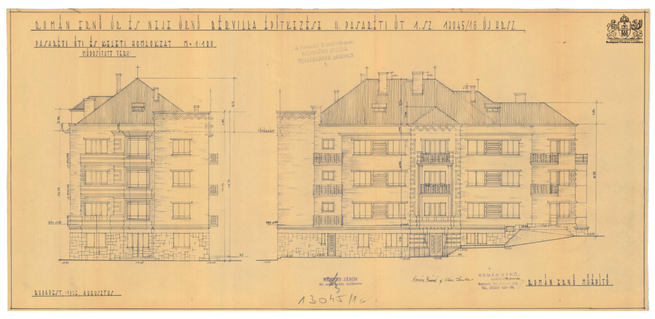

LAKÓHÁZ
BUDAPEST II. KERÜLET, PASARÉTI ÚT 1.
(AZ ÉPÜLETBEN MŰKÖDÖTT A ROMÁN-FIVÉREK IRODÁJA)

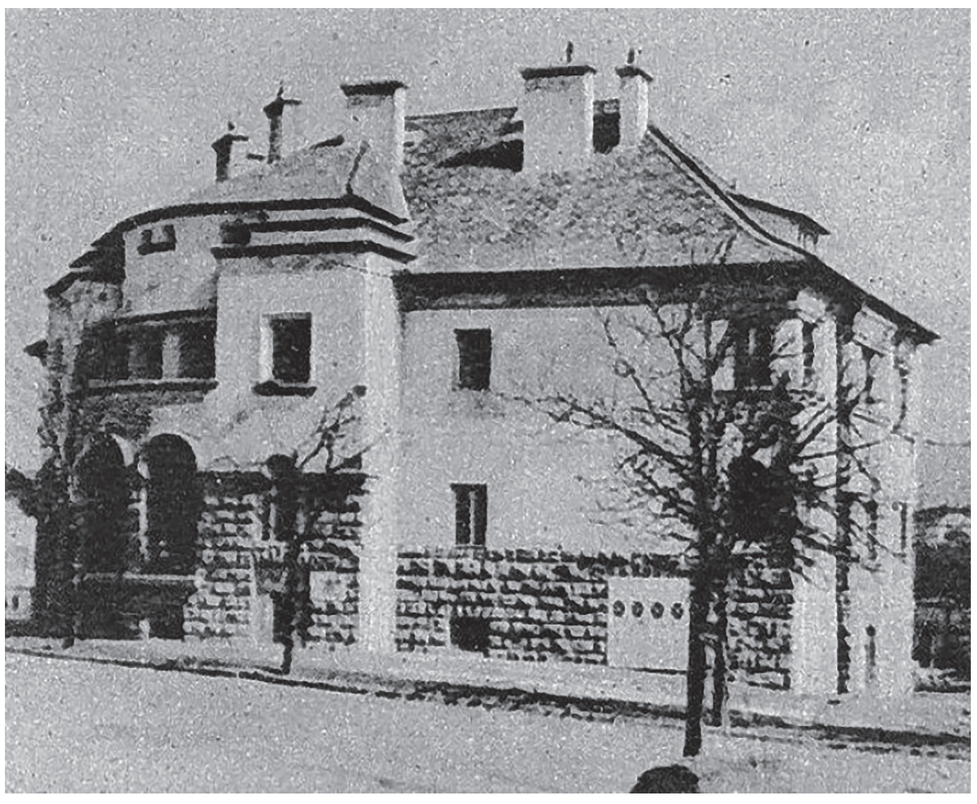

VILLA
BUDAPEST II. KERÜLET, PASARÉTI ÚT 12. (MA PASARÉTI ÚT 36.)
(A HÁZ LAKÓJA VOLT
NEGYVEN ÉVEN KERESZTÜL MÉREI FERENC)

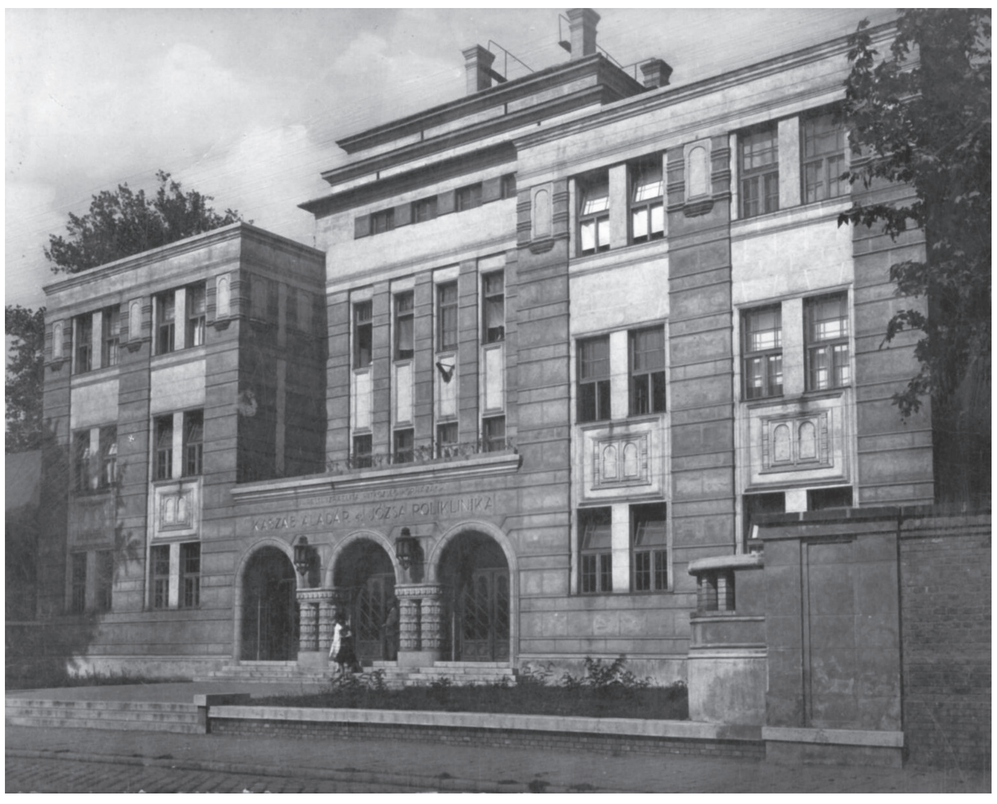

KASZAB POLIKLINIKA
BUDAPEST XIII. KERÜLET, VÁGÁNY UTCA 2.
(A JELENTŐSEN ÁTALAKÍTOTT ÉPÜLETBEN
MA AZ ORSZÁGOS TOXIKOLÓGIAI INTÉZET MŰKÖDIK)